

A poklosságról.

A müncheni Pinakotheka számtalan műkincse között egy felette érdekes oltárkép látható, melyen az alkotó művész magyarországi Szent Erzsébetet, II. Endre királyunk leányát örökítette meg. A kép-író személyét illetőleg, hogy a festmény az idősebbik, vagy az ifjabbik Holbein János-nak* műve-e, vita indult ugyan meg, de a kép művészi becsére vonatkozólag egyértelmű az elismerés. A szent-életű királyleány szelid, magasztos alakjának szépsége is megragadja ugyan a kép szemlélőit, de talán nagyobb hatást kelt a Szent Erzsébet körül térdepelő három nyomorult beteg, a ki az ő ember-szerető szívéből várja a segítséget. Súlyos beteg mind a három. Az egyiknek, a ki fiatalnak és elég erősnek látszik még, arcát és nyakát kisebb-nagyobb vörösbarna foltok lepik el, kivált a homlokán és szemöldökei körül. A másik, kinek fején valami fehéres flastróm van, idősebb egyén; bal karját és csupasz térdét szintén vörösbarna foltok borítják, de a czombja be van kötve és a kötésen átszívárgott sebeinek genyes váladéka. A harmadik alaknak, javakorbeli szakállas férfiúnak, csak a feje és arcza látszik; de mennyire eltorzítják azok a nagy, kerek fakadékok, melyek egész arczát, főképen pedig orrát és homlokát ellepik!

* Az idősebbik Holbein 1460-tól 1524-ig, a fiatalabbik 1497-től 1543-ig élt.

Vajjon mi a bajok e szenvedőknek? Ámbár jelenségeiben különbözők, de közös nyavalya sanyargatja mind a hármat: a régi időkben annyira elterjedt s ma is sok vidéken otthonos, de bizonyára minden idők egyik legborzalmasabb betegsége: a *lepra*, vagyis a *poklosság*.

Erről a szerencsénkre mai nap hazánkban már elő nem forduló, de Földünk némely részén még erősen pusztító betegségről, melyet a festőművész említett képén ritka tökéletességgel ábrázol, hogy hősnőjének, magyarországi Szent Erzsébetnek a legundorítóbb betegek ápolása körül való önfeláldozó buzgólkodását kifejezze: óhajtunk a következőkben egyet-mást elmondani.

A poklosság egyike azoknak a betegségeknek, melyek a legrégebb idők óta ismeretesek. Rettegett ellensége volt már az ó-kor népeinek; megtöltötte lakókkal a középkoriak temetőit és nem szünt meg áldozatokat szedni, bár enyhébb fokban, az új- és legújabb-korban sem. A »Zaarath«* borzalmairól a Szentírásnak nem egy helye emlékezik meg; Mózes könyveiben is gyakran van szó róla. Brugsch nyomán a lepra őshazájául közönségesen Egyiptomot tartják, s a zsidók is valószínűleg itt fertőződtek vele. Egyiptomból terjedt volna át a betegség a

* »Zaarath« a poklosság neve az Ó-testamentomban.

szomszéd tartományokba, majd Indiába és Khinába, a hol szintén már a legrégebb időkben sanyargatta a lakosokat. A perzsák már Kr. e. a VI. században rendszabályokat hoztak a poklosság terjedésének megakadályozására, Aristoteles iratai pedig bizonyítják, hogy Görögországban a Kr. e. IV. században már nagyon el volt terjedve s a görögök *Lepreon* nevű helységét állítólag poklosok alapították. Valószínűleg Görögországból terjedt át a lepra a Római Birodalomba, melynek győzelmes hadai a bajt messzire, a megszállott idegen tartományokba elhurczolták.

A Kr. u. II. században Franciaországban, Spanyolországban és Németországban már mint meglehetősen elterjedt nyavalya szerepel a poklosság és csakhamar megjelenik Európa többi részeiben is. A leghatalmasabban uralkodott földrészünkön a XI. század végétől a XIV. századig: a mi kétségtelenül kapcsolatban van a keresztes hadak és a nagyszámú zarándokcsapatok átvonulásával.

Ámbár semmiféle megbízható adatunk nincs, hogy mikor hurczolták be a leprát hazánkba, mégis bizonyosnak látszik, hogy Magyarországon már a keresztes hadjáratok előtt is voltak poklosok. A »*Chronicum Hungarorum Poseniense*« a XI. századról szólva, már megemlékezik hazánk legrégebbnek tartott poklosmenedékhelyéről: »a *Xenodochium Sancti Lazari*«-ról és a *Linzbauer Codex*-ben is olvashatjuk, hogy, mikor 1083-ban a pápa István királyt szentté avatta és első királyunk sírját felnyitották, átható szag áradt belőle, mely a legkülönbözőbb nyavalyákat meggyógyította: a vakok újra láttak, »a poklosok bőre pedig megtisztult«. Így tehát hazánkban a keresztes hadak megjelenése előtt már ismerték a poklosságot, azonban az átvonuló keresztesek között igen sok lévén

a poklos, bizonyos, hogy ezek a betegség terjedését előmozdították.

Régi könyveket lapozgatva és a közép-kori íróknak a leprával sújtottakra vonatkozó följegyzéseit olvasgatva, szinte elszorul a szívünk. Milyen szomorú látványt nyújthatott a társadalomból kitzasztott és kóborló kolduscsapatokba összeverődött szerencsétlenek vigasztalan tömege! A számtalan poklos-asyllum nem volt elegendő, hogy valamennyi szerencsétlent befogadjon, hogy pihenőt, betevő falatot adjon megkínzott testöknek. »Élőhalott« volt valóban, a kire kimondták, hogy poklos s néhol, mint pl. Franciaországban, valóságos gyászszertartással történt a »poklossá avatás«: Requiemet tartottak a szerencsétlenért, azután kitiltották az Isten házából, megiltották neki, hogy megforduljon oly helyeken, hova sok ember jár (pékbolt, malom, kút stb.), földet hánytak lábára annak jeléül, hogy halottnak tekintik és ráadták a poklosok ruháját. A poklosok ruházata a különböző országokban nem volt egyforma; de majd mindenütt gondoskodtak róla, hogy a betegek távolról is felismerhetőek legyenek. Néhol fekete köntöst s fehér szalagos kalapot kaptak, máshol két fehér pamutkéz lógott mellökön vagy kalapjukon. Sok helyen kerepelővel kellett járniok (Lazarus-kereplő), hogy közeledésöket mindenki hallhassa és kitérhessen előlük stb. Nem is csoda, hogy a mindenhonnan kitiltott szerencsétlenek néha föl is lázadtak, nem csak sorsuk; hanem szerencséesebb embertársaik ellen is. Szép Fülöp idejében megtörtént pl., hogy egy poklos csapat városi kutakat mérgezett meg, mire közölök sokat elevenen elégettek. Ismerve a poklosok viszon- tagságos, nyomorult életét, szinte hihetetlennek látszik az a tény, hogy akadtak dologkerülő emberek, a kik egészséges létökre felvették a poklosok köntösét, csakhogy koldulhassanak!

A keresztes hadjáratok megszűnése után mindenütt buzgalommal hozzáálltak a poklosság további terjedésének meggátolásához s valószínűleg ezeknek az intézkedéseknek köszönhető, hogy Európában lassan-lassan fogyni kezd a leprások száma. A XVI. század végén a poklosoknak ez az örvendetes fogyása már nagy gyorsasággal halad előre, folytatódik a XVII. században és a XVIII-ikban körülbelül már csak oly számban és körülbelül ott találunk poklosokat, mint a hogyan napjainkban észlelhetjük.

Lássuk tehát, hol és mennyire van a poklosság napjainkban elterjedve.

Európának csak egyes országaiban élnek még poklosok. Spanyolországban körülbelül 1500-an vannak, s majd minden járás székhelyén akad egy-egy 40—50 beteget tartó leprozórium. Portugáliában Arning szerint körülbelül 300 poklos lakik. Törökországban Zambacco szerint 4000-re tehető a poklosok száma, Leloir szerint ellenben csak 700-an volnának; magában Konstantinápolyban körülbetül 250 poklos tartózkodik. Egy csekély részök számára Scutariban építettek menedékházat, a hol azonban igen nyomorúságosan vannak ellátva, élelmezésökről is csak az utóbbi évek óta gondoskodnak. Görögország poklosainak számát 400-ra becsülik. Krétában is vagy 200 tengődik. Az Aegei-tenger szigeteinek majd mindenikén eléggé elterjedt a lepra; a Joni-tenger szigetein kevésbbé. Az európai Orosz-birodalomnak feketetengermelléki tartományai vannak poklossággal fertőzve, újabban pedig jelentékenyen szaporodnak a lepra-esetek Nyugat-Oroszországban, még pedig Livlandban, Esthlandban és Kurlandban, a honnan Németország memeli kerületébe is behurczolták a betegséget. A Skandinávi-félszigeten a lepra még néhány évtizeddel ezelőtt erősen el volt terjedve; az

erélyes egészségügyi intézkedések következtében azonban újabban tetemesen csökkent a poklosok száma. Franciaországban igen kevés poklos él, de Párisban elég sokan vannak: Besnier szerint majdnem százan, s csak néhányan vannak a Hôpital St. Louis-ban elhelyezve. Olaszországban és Angolországban elszórtan akad néhány, a gyarmatokról fertőzött hazaérkezett leprás. Monarchiánk tartományai közül csupán Boszniában és Dalmáciában tudunk néhány poklosról: így Hovorka v. Zderas szerint a Dalmáciához tartozó Meleda-sziget néhány községében összesen 15 poklos élne. Hazánkban tudomásom szerint jelenleg leprás nincsen.

A míg megnyugvással konstatáljuk, hogy Európában a poklosok száma aránylag csekély, addig valóban elszomorító állapotokról kell beszámolnunk, ha Ázsiára fordítjuk tekintetünket. Arabiában, Kis-Ázsiában, Turkesztánban és Ceylonban is nagy a poklosság elterjedtsége; főfészke mégis Khina, Japán és India. Japánban Ashmead orvos szerint annyira elterjedt a poklosság, hogy »minden koldusban leprást kell gyanítani«. Elő-Indiában 1891-ben 104697 poklost irt össze a leprások segítségére alakult »National Leprosy Fund«, de a betegeknek jelentékeny száma különböző okokból elkerülte az összeírást. Vannak Elő-Indiában községek, a hol minden ötvenedik ember poklos. Hátsó-Indiában csak magában Birmában is körülbelül 30000 a poklosok száma. Nem is csoda, mert itt a legújabb időkig alig tettek valamit a baj ellen. »A birmai bélpoklosok« — írja a nemeslelkű hit-hirdető, Whinger atya — »a szerencsétlenek között igazán a legszerencsétlenebbek! Iszonyú kínok gyötrik testöket, tátongó sebek, undorító és folyton továbbterjedő fekélyek lepik el; és mivel a fekélyeket sohasem tisztítják,

soha be nem kötözik, ezer meg ezer féreg és más élősdí állat tanyáivá válnak, míg lassan és lassan egészen fel nem eszik a szegény beteg testét. Nem sok idő múlva beáll az az állapot, mikor a beteg még életében kénytelen tanúja a saját teste folyton haladó feloszlásának. Újjai egymásután leesnek, darabonként pusztul el keze-lába, szemegolyóján is fekély keletkezik, szeme kifolyik, a betegség lemarja száját, szájpadlása kettéhasad, orrczimpái, sőt orrcsontjai is eltűnnek. Szem, száj, orr helyett egyetlen egy rothadó nyílást látunk, mely a torok belsejétől a homlokocsontig terjed. Csak a belső nemesebb részek pusztulása után jó a kívánva kívánt halál, miután a szegény beteg 10, 15 sőt 20 éven át a legborzasztóbb kínokat szenvedte. A halál beállta előtt hosszú időn át a belpoklos a legiszonyatosabb tetemzsgot terjeszti; ha a mindent legyőző szeretet a természetes undort le nem győzi, a beteg közelében tartózkodni majdnem lehetetlen«. Wehinger atya 1891-ben Mandalay mellett könyörödományokból egy kicsiny menedékházat létesített 150 poklos számára; 30000-ból tehát 150-et gondolnak! A többivel alig törődik valaki: szabadon járnak-kelnek, kínlódva és terjesztve a ragályt.

Afrikában főleg az északi partvidéken Egyiptomban és a Nilus mentén van a lepra elterjedve, valamint Mauritius szigetén és Madagaszkarban is. Dél-Afrikában, a hol a XIX. század elején a poklosság még ismeretlen volt, Impey szerint összesen körülbelül 2000-re, Kollé szerint pedig 6—8000-re becsülhető a poklosok száma. Ugyancsak Kollé említi, hogy a Basuto-föld egyik kerületében 1870-ben még egy leprás sem akadt, ma pedig már körülbelül 900 van!

Amerikának inkább csak délibb részein terjedt el erősebben a poklosság. Hicks szerint Columbia hat millió

lakosa közül 18000 (30/100) szenved leprában. Francia-Guyanában szintén sok a poklos. Brit-Guyanában körülbelül ezren, Braziliában pedig ötezeren vannak. Mexikónak főleg nyugati része van fertőzve. Az Egyesült-Államok egész területén Hyde szerint csak 150 poklos él.

Ausztráliában leginkább Viktória-tartományban ütött tanyát a lepra; Új-Zélandban is elég nagy a poklosok száma. A Sandwich-szigeteken, a hol 50 esztendővel ezelőtt még ismeretlen volt e betegség, ma több, mint kétezer poklos található.

A mi a *lepra okát* illeti, erre vonatkozólag már a legrégebb időkben megindultak ugyan a bűvárdokások, eredményre azonban csak az utóbbi években vezettek. A *leprabacillus* felfedezése előtt sok mindenben, főleg a táplálékban és az éghajlati viszonyokban (partvidékek, nagyfokú levegőköri csapadék, bőséges talajnedvesség stb.) keresték a betegség okát; de hogy a poklosságot már a legrégebb időkben is ragadós betegségnek tartották, bizonyosággal szolgálnak azok az intézkedések, melyek a leprás betegek elkülönítését rendelték el.

A poklosság fertőző anyagát, a *leprabacillust*, 1880-ban fedezte föl Armauer Hansen norvég orvos. Ezek a 4—6 ezred mm hosszú bacillusok megtalálhatók a poklosok bőrének beteg részeiben, valamint egyéb, a leprától megtámadott szervekben, sőt Majocchi és Pellizzari szerint a vérben is. A mióta a leprabacillust és tulajdonságait ismerjük, immár kétségtelen, hogy a poklosság ragadós fertőző betegség, mely vagy közvetlen érintkezés útján terjed át egyik emberről a másikra, vagy pedig közvetve, a betegtől fertőzött tárgyakkal.

A fertőzés módja számtalan lehet.

A japániaiak és indiaiak nagyon félnek a moszkítóktól és legyektől, mint a melyek a poklos betegek fekélyeire szál-

ván, a fertőző anyagot tovább viszik és csípésekkel egészséges emberbe olthatják. Az indiai leprabizottság vizsgálatokat végzett annak kiderítésére, hogy a benschülöttek e félelme mennyire jogosult s habár a megvizsgált rovarokon leprabacillusokra nem is akadt, a fertőzés ilyen módon való keletkezésének lehetőségét nem zárhatjuk ki.

A poklosoktól és az egészségesektől közösen használt tárgyak, pl. tű, beretva, ruha stb. sok esetben ragályoztak. Így S a x e orvos fia úgy kapta meg a leprát, hogy egy poklos fiúval játszott, a ki a kis S a x e-t azzal mulattatta, hogy a betegsége következtében érzéketlen bőrébe tűt szurdalt és azután ugyanazzal a tűvel az orvos fiát is megszurta. Ismeretes egy Franciaországból Mauritiuszigetere áthelyezett tisztviselő esete is, a ki leprás elődjének ki nem tisztogatott lakásába költözökdvén, a pizskos lakásban fertőződött meg.

Mínhogy némely egyének más fertőző betegségek iránt is fogékonytalannak, megesk, hogy egyesek, ha a fertőző anyag be is jut szervezetökbe, a poklosságot nem kapják meg, mert mentesek (immunisok) ellenében. Klasszikus példája ennek Daniellsen orvos esete. Daniellsen nem hívén a poklosság ragadós voltában, 1844-ben poklosbeteg fakadéknak genyével oltotta be magát és e kísérletet 1858-ig háromszor megismételte, a nélkül, hogy baja lett volna tőle. Másoknak, mint pl. Arning-nak egy gonosztevőn végzett hasonló kísérlete ellenben már pozitív eredménnyel járt s azt hiszem, mai nap nem akadna orvos, a ki magát efféle kísérletnek alávetné!

Attól a végzetes pillanattól fogva, hogy a poklosság fertőző anyaga valakinek testébe jutott, eladdig, a míg a betegség kifejlődik és jelenségei határozottan fölismerhetőkké válnak, hosszú idő telik el. A poklosság nem üti le lábáról a

beteget hirtelenül. A leprabacillusoknak hosszú időre van szükségök, a míg annyira befészkelődnek a szervezetbe, hogy romboló munkájoknak nyoma lássék. Azt az időt, a mely a fertőzés pillanatától a betegség tüneteinek megjelenéséig elmulik és a mely a különböző fertőző betegségekben különböző hosszúra nyúlik: röviden az illető betegség lappangása idejének (incubatio) nevezük. A legtöbb fertőző betegség lappangása idejét pontosan ismerjük; így tudjuk, hogy a vörheny lappangásideje legtöbbször 3—4 nap (olykor néhány óra, de lehet két hét is), a hólyagos himlőé 8—14, a kanyaróé 9—10 nap, a veszettségé több hét, a poklosság inkubációját illetőleg azonban kevésbé vagyunk tájékozottak.

Annyi bizonyos, hogy ez igen hosszú. Találunk ugyan följegyezve olyan eseteket, a hol a poklosság állítólag igen rövid idővel a fertőzés után (néhány hét mulva) már kifejlődött, ehhez azonban kétség fér. Viszont föl vannak jegyezve olyan esetek is, a hol a lappangás ideje évtizedekig tartott. Megbízható búvárok statisztikáján alapuló tapasztalatok, valamint az a tény, hogy öt évesnél fiatalabb gyermekeken csak elvétve észlelhetni leprát, a mellett szólanak, hogy a poklosság átlagos lappangás-ideje 3—5 esztendő.

Arning orvos egy Keanu nevű halálra ítélt havai-inak, a kit a hatóság kísérlet céljából az orvosnak átengedett, 1884. szeptember 30-ikán egy darab leprás bőrt varrt a karjába. A foglyon körülbelül 4 esztendő mulva mutatkoztak a lepra jelei (1888. július 5-ikén szállították a molokai leprozóriumba). A Lima közölte eset hasonlóképen bizonyítéka lehet a poklosság hosszú inkubációjának. Egy család szomorú történetét említi Lima. Egészséges szülők öt gyermeke közül az egyik 3 éves korában poklos

lett; két testvére is megkapta a bajt, de hat esztendő múlva; az anyán 9, az apán 13 év múlva állapították meg a betegséget.

A beteg tehát éveken át magában hordja pusztulásának csiráit, a nélkül, hogy sejtené nyomorúságos jövődjét.

A lepra első jelei olyan határozatlanok, hogy belőlök a bajt megállapítani még nem lehet. Gyengeség, fáradtság érzése, lehangoltság, zavarok az emésztésben, fázékonyosság (különösen a kéz és láb érzékeny a hideg iránt), nehézség és húzó érzés, olykor nyilaló fájdalmak a tagokban, rendetlen lázak: ezek a poklosság előjelei. Gyakran orrhurut, szárazság érzése az orrban, orrvérzés is észlelhető,* valamint az arczon, tagokon s a törzsökön gyorsan elmúló piros foltok is mutatkozhatnak. Mindezeket a jelenségeket rövidebb-hosszabb idő múlva olyanok követik, a melyek azután már kétségtelenné teszik, hogy, sajnos, poklossággal van dolgunk.

Nem tartozik ide, hogy részletesen leírjuk a betegség tüneteit, a lepra kifejlődésének minden fázisát és a benne szenvedők lassú haldoklásának száználmas perceit: csupán röviden emlékezünk meg a poklosság lefolyásáról, mely többféle lehet.

Az ú. n. *foltos poklosság* a bőrön mutatkozó krajczár-, egésztenyényi nagyságú sötétvörös vagy ibolyás-vörös foltokban nyilvánul, melyek megjelenésök után néhány hét múlva még sötétebbekké válnak. Számuk változó, néha oly nagy, hogy a test nagyobb részét elfedik, máskor csupán egy-két folt keletkezik. Helyökön a beteg néha csekély feszülést, viszketést vagy enyhe fájdalmat érez; később érzékenységek egy ideig növekedik, majd ismét fokozatosan csökken a teljes érzés-

* S t i c k e r legújabb vizsgálatai szerint a betegség leggyakrabban az orr nyálkahártyáján kezdődik; minden leprának az orrában is sok a leprabacillus.

telenségig. Ha a poklosságnak ez a foltos alakja évekig eltart, megeshetik, hogy a foltok festékanyaga lassanként eltűnik s a bőr az ilyen helyeken halavánnyá, színtelenné válik. Ez az ú. n. *fehér lepra*, melyet a Szentírás is többször említ (»És poklos lőn, mint a hó«).

Az említett sötét foltok gyakran csak előkészítői a betegség azon alakjának, melyet *csomós* vagy *göbös poklosság* névvel jelöl az orvosi tudomány. Olyan betegség ez, hogy a foltok helyén, vagy ha foltok nincsenek, önállóan sőrészem-, egész mogyorónagyságú csomók keletkeznek a bőrön s több csomó összenövése következtében diónagyságú daganatok is támadhatnak. Eleinte puhák, majd keményebbekké válnak, miáltal a bőrnek sajátos merevséget kölcsönöznek, az arcz kifejezést megváltoztatják s a betegek arcza szélesebb, vastagabb lesz. A legszebb női arcz báját is rövid idő alatt megsemmisítheti a lepra és annyira megváltoztathatja áldozatának külsejét, hogy korát hozzávetőleg sem lehet meghatározni. »A mi bennem egészen új, kellemtelen érzést keltett« — írja Dr. N é k á m L a j o s a poklosokra vonatkozólag egyik spanyolországi úti levelében* — »hogy 20—30-ával álltak körülöttem a betegek, a nélkül, hogy egynek korát is meg tudtam volna becsülni. A kinek arczára a lepra rányomja bélyegét, az az élőhalott nincs többé a fiziognómia törvényei alatt; az az arcz egyforma neheztelő, szomorú, mintegy folytonos szemrehányás a tudomány tehetetlenségeért.«

A leprás csomók több hónapon vagy esztendőn át tartó fennállásuk után keménységökből veszítenek, megpuhulnak, megnyílnak és helyöket a poklosság roncsoló, undorító fekélyei foglalják el. De nemcsak ez keseríti el a szerencsétlenek napjait, hanem az is, hogy hasonló

* Orvosi Hetilap, 1895.

csomók és fekélyek orruk, szájuk, gégéjük nyálkahártyáit, nyelvöket és szemök kötőhártyáját is lassanként ellepik és mélyreható pusztításokkal lélekzésöket, táplálkozásukat, beszédöket és látásukat is veszélyeztetik.

Mind a foltos, mind pedig a csomós leprás bőrén is keletkezhetnek érzéstelen helyek; ámde az érzéstelenség lassanként önállóan is kifejlődhetik. Így van ez a leprának ú. n. *érzékellenítő alakján*, a melynek lényege a környéki idegek bántalmazottságában keresendő. Az idegek e betegsége eleinte izgatottságukkal jár karöltve, a mi egyre fokozódó, fúró, nyilaló fájdalmakat okoz a betegnek. E fájdalmak, ha lassanként tetőfokukra hág-tak, szintolyan lassan tűnedeznek és az idegek további változásával a túlérzékenységet azután az érzékenység csökkenése, majd teljes elvesztése követi. Így történhetik meg, hogy az a poklos, a kinek a test felszínéhez közelebb fekvő és ujynyi vastagságúra megdagadt idegein a szerető hitves vagy anya ápoló kezének gyengéd érintése is fájdalmat okoz, később azt sem érzi meg, ha bőrét tüzes vassal égetik. Az idegek betegsége okozza, hogy a poklos tagjainak mozgását is nehezebben végzi, járása bizonytalaná, nehézkessé válik; továbbá az idegek betegségével kapcsolatos az is, hogy bőrén hólyagos kiütések keletkeznek s bőrének egyes részei elsorvadnak. A baj később a belső szerveket is megtámadja; egyes csontok — kivált az ujjak és az orr csontjai — elpusztulnak, leválnak s az így megcsönkített ember valóban szánalmasan eltorzul. Szörnyű látványban van része annak, a ki ilyen betegek között megfordul. »Egyiknek szeme nincs«, — írja Meige,* a lissaboni leprozórium-

ban tett látogatása alkalmából — »másiknak orra hiányzik, a harmadik csupa száj, másoknak az arcuk négy vörös és tátongó lyukból áll; a szegény, lefogyott alakok börtönükben szánalmasan mozgatják csonka tagjaikat, ma egy ujjperczüket, holnap egész ujjukat, s néhány hónap mulva egész kezöket veszítve el, s látva, hogy a még gyógyíthatatlan baj előhaladásával foszlányonként pusztulnak el!«

A poklosság, mint a mondottakból kitetszik, tehát hosszas betegség. Csak kivételesen esik meg, hogy krónikus lefolyás helyett hevenyész alakot ölt, néhány hét alatt halált okozva (Danielssen és Boeck szerint az eseteknek körülbelül 20%-a ilyen). Többnyire 5—6 esztendeig tart. Az érzékellenítő poklosságban szenvedők, úgy látszik, e bajokkal tovább élének, mint a kik a csomós leprat kapták meg. Vannak esetek, hogy a poklos beteg bajával 15—30 esztendeig is élél, főleg az olyanok, kiknek baja időnként (néhány esztendőre is) javul, de azután újra kitör s feltartóztatlanul tovább pusztít, mert a poklosság csak a legritkább esetekben gyógyul. A betegeket szenvedéseiktől a lepra okozta súlyos szervi változások következtében támadó kimerülés vagy más olyan betegségek szokták megváltani, a melyekre az elgyengült poklosok különösen hajlamosakká válnak. Hillis-nek Nyugat-Indiában szerzett tapasztalatai szerint a poklosoknak 38%-a pusztul el a lepra következtében; vesegyuladásban 22·50%, tüdőbajban, szegényvérűségben 50%, kimerítő láz következtében 50% és végül hashártyagyuladásban 2·50%.

* * *

Hátra volna még, hogy néhány szót szóljak a poklos beteggel való bánásról s azokról az intézkedésekről, melyek a tudomány mai állása szerint a legmeg-

* »La lèpre dans l'art«, par Henry Meige (Les peintres de la médecine). Extrait de la nouvelle Iconographie de la Salpêtrière.

felelőbbek e szerencsétlenek bajainak enyhítésére, valamint az egészségeseknek a ragályozástól való megvédésére.

A lepra *gyógyítószerét* fölfedezni eddig, sajnos, nem sikerült. A régen ismert különféle orvosszerek egész sora, valamint a gombamódra szaporodó újabb gyógyítószerek serege a poklossággal szemben

eddigelé kudarcot vallott. A szaliczil nátrium-sója csillapítja ugyan a poklosok fájdalmait, a gurjunbalzsam és chaulmogra-olaj, melyeket Khinában, Indiában és Japánban ősidők óta nagyra becsülnek a poklosság gyógyításában, némi javulást előidézhethetnek a betegek állapotában, s egyéb orvosságokkal

Foltos beszűrődések poklos nő bőrén. (A Bergmann-Bruns-féle »Deutsche Chirurgie«-ből.)

és orvosló eljárásokkal a lepra egyes tünetei ellen több-kevesebb sikerrel működhetni ugyan: azonban olyan gyógyítószerünk, amely a betegséget haladásában megállítani és visszafejlődésre birni képes volna, nem rendelkezünk. Az a legújabbán feltűnő reménysugár is, hogy az a *lepraszérum*, melyet D e L u c a

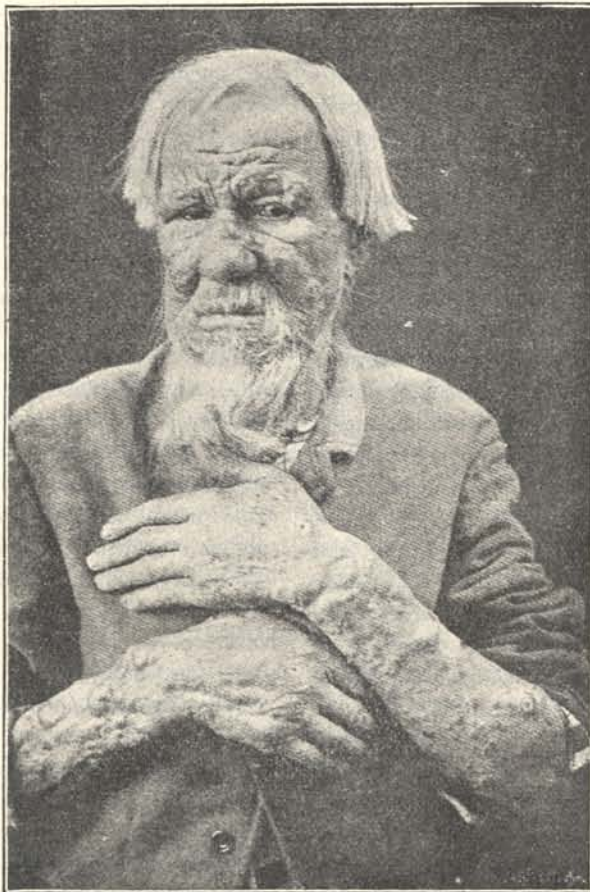
és Carrasquilla (leprabacillusokkal fertőzött házinyulak véréből) készített, gyógyítaná a poklosságot: fájdalom, az eddigi tapasztalatok alapján egyre erősebben halaványodik s kénytelenek vagyunk bevallani B e r g m a n n-nal, a rigai leprozórium igazgatójával, hogy a poklosság »radikális gyógyítása dolgában

nem jutottunk előbbre, mint eleink generációjának ezrei,* a kik ugyane czélért fáradoztak».

A betegség ellen egyenesen nem tudván sikerrel küzdeni, nincs más, mint-hogy legalább arra törekedjünk, hogy a

leprás minél kevesebbet szenvedjen és szervezetének rohamos gyengülése lehetőleg megakadályoztassék. Mindattól, a mi baját öregbithetné, lehetőleg meg kell kimélni s mindabban, a mi erejét növelheti, részesíteni kell őt. Jó higiéniai viszo-

Csomós poklosság. (A Bergmann-Bruns-féle »Deutsche Chirurgie«-ből.)

nyok: egészséges lakás, jó levegő, helyes táplálkozás, megfelelő ápolás olyan tényezők, melyek üdvösen hatnak a poklo-

* A híres Paracelsus-nak sírkövén, Salzburgban, a többi közt olvasható: . . . »qui dira illa vulnera, *Lepram* . . . . . mirifica arte sustulit.«
SZERK.

sok állapotára. Hogy pedig ezekben egyrészt a szegényeknek is részök lehessen, másrészt pedig azért, hogy hozzátartozóikat ne ragályozzák: a legtöbb leprás országban (nem követve Kücsük Mehemed egykori ciprusi kormányzónak radikális eljárását, a ki e század

elején a poklosokat egyszerűen lelövette) külön intézetekben, ú. n. leprozóriumokban helyezik el a poklosokat, a hol megfelelő gondozásban részesülnek.

A poklosok elkülönítésének hasznát klasszikusan bizonyítják Münc h-nek következő adatai: 54 nem izolált poklosnak 312 családtagja közül a leprát 65 kapta meg, vagyis 20·830/0; 43 izolált leprásnak 250 családtagja között ellenben csak 11 poklost találtak, vagyis csak 4·40/0-ot. Egy másik statisztika 68 olyan családra vonatkozik, a hol vagy az apa vagy az anya leprás. 34 család nem izolálja betegét és a 72 gyermek közül 22 kapja meg a poklosságot, vagyis 300/0; a másik 34 család elkülönítette a betegét és e családok 78 gyermeke között csak 4 leprás akad, a mi 5·10/0-nak felel meg.

Igaz, hogy az elkülönítés nagy nehézségekbe ütközik és sok pénzt emészt föl, de Norvégia és Svédország példája legjobban bizonyítja, hogy a leprások elkülönítése (a szegényeké intézetekben, a jobb módúaké állami ellenőrzés alatt odahaza) megéri azt az áldozatot, a mibe kerül. Svédországban az erélyes intézkedések következtében az utolsó 20 év alatt 50/0-kal csökkent a poklosok száma. Norvégországban pedig, a hol Armauer Hansen szerint 1856-ban még 2833 poklost irtak össze a kerületi orvosok s a hol az állam 1856-tól 1890-ig összesen 7 millió koronát költött a lepra ellen való védőintézkedésekre, szintén annyira megfogytak a poklosok, hogy a jeles norvég tudós meglepéssel jelenthette Magyarországnak fővárosából, az 1894-iki közegészségügyi és demografiai kongresszuson, a tudós világnak, hogy Norvégiában 1890-ben már csak körülbelül 1000 volt a poklosok száma.

A leprások izolálását az egészségesektől szükségesnek tartották már a legrégebb időkben is. Mózes könyveiben már szó van róla, hogy a poklosoknak a

táboron kívül kell tartózkodniok. A papok dolga volt, hogy a poklosságot híveiken felismerjék, a gyanús betegeket bizonyos időre a sátorból kitiltásák és a »gyógyult poklosokat« testöknek és ruháiknak alapos megmosatása után bizonyos szertartások* közben mint »tisztákat« a többiek közé bocsássák.

Az első poklosmenedék helyet, melyről följegyzések találhatók, Tours-i György alapította Kr. u. 560-ban; Dagobert király, hogy egy helyre gyűjtse össze a poklosokat, 636-ban külön községeket ajándékozott nekik (Verdun, Metz, Maastricht), a következő században pedig Szent Othmár St.-Gallenben összeszedte és külön kórházban helyezte el őket. Lassanként, a poklosság nagyobb fokú terjedésével egyre égetőbb szükségé vált, hogy a poklosokat, a kiket házaikból, községeikből kiűzték s a kik ilyen módon kóbor életmódra kárhóztatva, az idő viszontagságainak kitéve, ehéze és ápolás nélkül a legszánalmasabb sorsra jutottak, valamennyire ellássák. És csakugyan, egymásután létesültek leprozóriumok (lazaretek), a hol a poklosokat elhelyezték, és ápták. II. Damasius pápa kezdeményezésére megalakult a »Szent Lázár lovagok rendje«, melynek székhelye Jeruzsálem volt, s a mely tagjait szétküldötte a leprás tartományokba, hogy fogadalmuk értelmében a poklosokat ápolják. A rend főnökét mindig a poklosok közül választották, a kiket ak-

* A »gyógyult poklos« két verebet, czédrusfát, karmassin-selymet és izsópot áldozott fel, azután megmosta ruháit, megberetváltkozott, megfürdött és még hét napig a sátoron kívül tartózkodott. Hetednapra újra meg kellett mosnia ruháit és testét s meg kellett beretváltkoznia; a nyolczadik napon két bárányt, egy egyéves juhot, három tized lánglisztet és olajat áldozott Jehovának (a szegények egy bárányt és két gerlét), mire azután elfoglalhatta sátrát. (Leviticus 13. és 14.)

koriban a lovagrendről »Szent Lázár betegeinek«, a régi magyar krónika feljegyzése szerint »Szent Lázár Ziginyi«-nek is nevezték.

A leprozóriumokat a városok falain kívül építették s többnyire Sz. Lázárnak, Sz. Jánosnak, vagy Sz. Györgynek oltalmába ajánlották. Hogy mekkora nagy száma lehetett a poklosoknak ebben az időben, felvilágosítást ad az a feljegyzés, hogy a XIII. század elején a keresztény országokban összesen 19000* ilyen menedékhely volt (Franciaországban magában 2000 a Dauphinée-ben a nemesek számára, Páris mellett pedig az udvarhölgyek részére külön leprozóriumot építettek).

A leprások elkülönítése az egészségesektől tehát már régen alkalmazott és sikeresnek bizonyult eljárás a poklosság towaterjedésének megakadályozására. E szempontból egy másik fontos intézkedés, melyre a leprás vidékekkel szomszéd területeken kell gondot fordítani, hogy a betegség behurcolása lehetőleg meggátoltassék. Mert, hogy egyetlen poklos is mennyire veszedelmes lehet oly vidéken, a hol azelőtt lepra- eset elő nem fordult, de a betegség elterjedésére alkalmasak a viszonyok: arra például szolgálhatnak a Sandwich-szigetek. E szigetek erős, egészséges testalkotású őslakói előtt a XIX. század második feléig a poklosság ismeretlen volt. Szerencsétlenségökre egy khinai kuli telepedett le közéjük, a kin megérkezése előtt rövid idővel (1853) Honolulu-ban a leprát megállapították. 1895-ben Dr. Hillebrandt, 1851. óta a Sandwich-szigeteken működő német orvos, a ki e vidéken leprást nem látott, a khinaival gyakrabban érintkező bennszülöttek néhányán már konstatálja a poklosságot. Ezek

* P o l o t e b n o v szentpétervári orvos egyik legújabb értekezésében ezt a számot túlzottnak tartja. (L. Berl. klin. Wochenschr. 1899. 25. sz.)

pedig tovább terjesztik a bajt és 1880-ban a Sandwich-szigetek 44000 lakosa közül már 2000 szenved benne. A sandwichiek a szegény khinai kuiltól örökölt nyavalyát még ma is »khinai betegség«-nek nevezik. Állítólag Rodrigueuz szigetét is egyetlen, S. Mauritusból bevándorolt halász fertőzte meg; Forné közlése szerint pedig Pinez szigetén úgy terjedt el a poklosság, hogy ide Új-Kaledoniából 1879-ben több poklos foglyot internáltak. 8 esztendő mulva a pinezi lakosok jelentékeny részén már kifejlődött a lepra.

Mint minden fertőző betegség, a poklosság ellen való küzdelemben is kiváló helyet foglal el a *jó közegészségügy*. A poklosság — ősi idők tapasztalatai szerint — mindenütt ott terjed el legerősebben, a hol útját a rossz egészségügyi viszonyok (tisztátalanság, egészségtelen lakások, inség stb.) előkészítették. És ebben a tapasztalatban a lepra vázolt borzalmaival szemben erős vigaszunk akad, az t. i., hogy mai nap, a mikor egyrészt a lepra természetére és terjedésének föltételeire vonatkozó ismereteink tökéletesebbek, másrészt pedig a közegészségi viszonyok — legalább a művelt államokban — kedvezőbbek: a mult idők óriási poklosság járványainak ismétlődésétől már nem kell tartanunk, ha a lepra ellen való védekezés szabályainak az államok szigorúan érvényt szereznek.

Szép és örvendetes dolog volna, ha a tudósok buzgó munkálkodásuk révén a poklosság gyógyítószerét fölfedeznék. Még örvendetesebb és üdvösebb lenne azonban, ha, az egészségtudomány örök diadalára, a lepra teljes kiirtása sikerülne és utódaink már csak elsárgult könyvek leírásaiból és régi jeles művészek kegyelettel őrzött festményeiből vennének tudomást arról, hogy milyen ostora volt az emberiségnek a poklosság!

DR. AUJESZKY ALADÁR.